

Herentals Molenvest-Kerkplein

Programma van Maatregelen

Auteur:

B.A.T.M. Weekers-Hendriks (OE/ERK/Archeoloog/2016/00095)

Autorisatie:

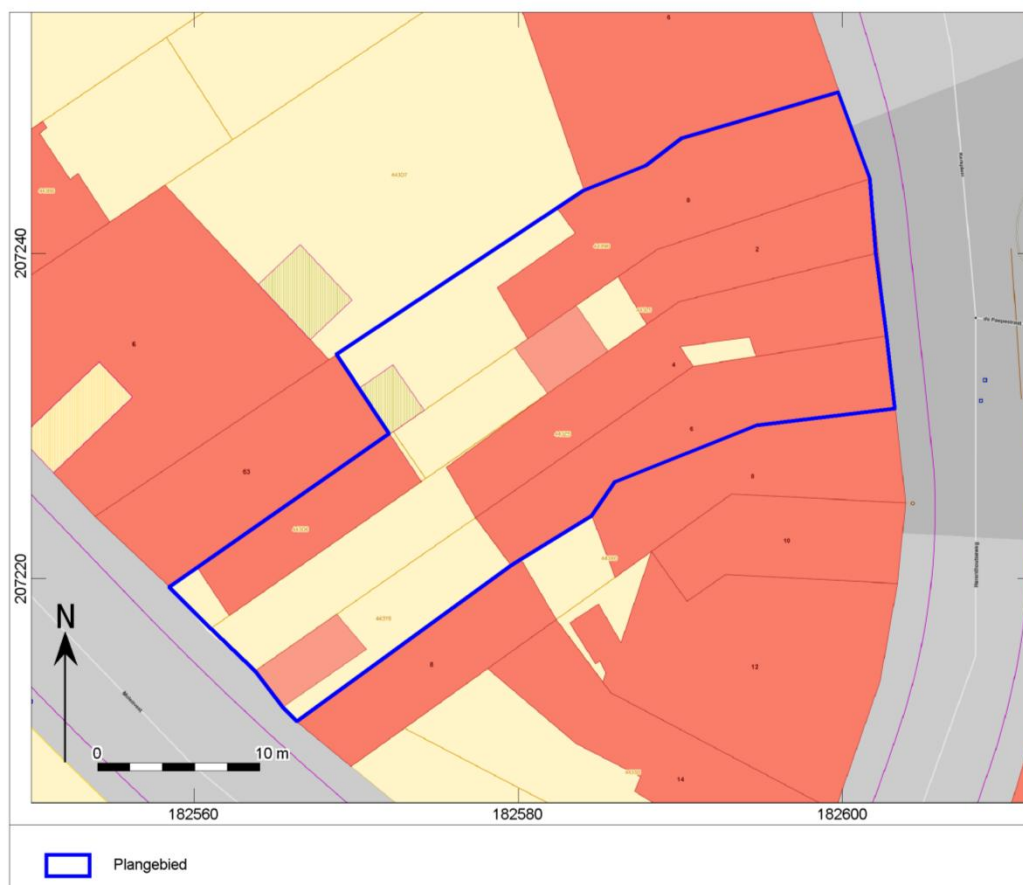
X. Alma (OE/ERK/Archeoloog/2016/00094)

1 Inleiding

In opdracht heeft Vlaams Erfgoed Centrum in augustus 2019 een nota opgesteld naar de archeologische waarde van de locatie tussen Molenvest-Kerkplein-Herenthoutseweg, te Herentals (afb. 1 en 2). De nota bestaat uit een proefsleuvenonderzoek (prospectie met ingreep in de bodem) en is uitgevoerd naar aanleiding van de voorgenomen verkaveling en aanleg van 14 appartementen met tuin en ondergrondse parking/kelder.

Afb. 1. Locatiekaart van het plangebied.

Afb. 2. Aanduiding van het uit te voeren archeologisch onderzoek op het plan van de bestaande toestand op het terrein.

De nota volgt op een reeds bekrachtigde archeologienota, uitgevoerd door Vlaams Erfgoed Centrum bvba in 2018¹. De resultaten van het onderzoek en de te nemen maatregelen worden uitvoerig beschreven in hoofdstuk 1.1.2.

2 Aanleiding van het onderzoek

Aard ingreep:	Verkaveling, bouw woningen
Wijze fundering:	Betonplaten
Onderkeldering:	Ja, over het gehele plangebied
Diepte bodemverstoring:	Ca. 375 cm -mv
Oppervlakte bodemverstoring:	Ca. 733 m ²
Toekomstige ligging boven- en ondergrondse infrastructuur:	Ca. 3,75 m -mv en 13,59 m +mv

¹ Dolman & Alma 2018. Id. 7812 en OE code 2018E313.

Verkaveling

De vijf percelen in de huidige toestand zullen worden samengevoegd tot één groot perceel. Hierop worden vervolgens 14 appartementen gebouwd.

Sloopwerken

Alle bestaande gebouwen worden voorafgaand aan de geplande werkzaamheden gesloopt. Dit betreft kerkplein 8, een woning van 2 bouwlagen met plat dak en achteraan een uitbouw van één bouwlaag met plat dak; Herenthoutseweg 2, twee woningen van 1 bouwlaag met zadeldak met achteraan verschillende aanbouwen en twee garageboxen met inrit via de Molenvest; Herenthoutseweg 4, een woning van 1 bouwlaag met zadeldak en achteraan een langgerekte aanbouw en garagebox met inrit via de Molenvest.

Bouw nieuwbouwappartementen

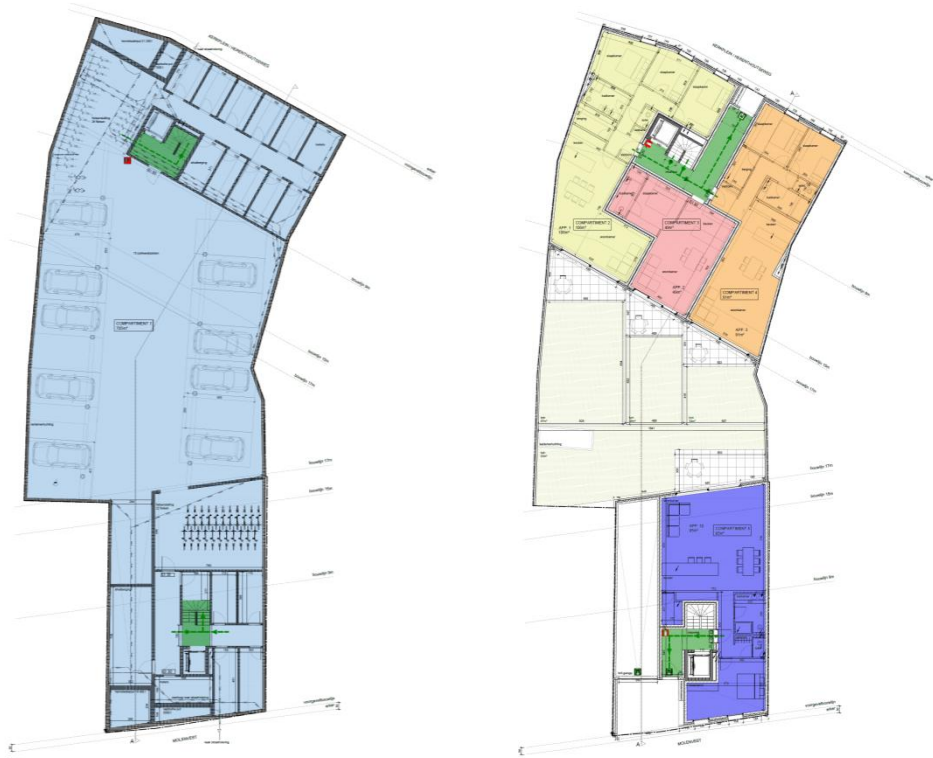
Aan de kant van de Herenthoutseweg/Kerkplein zullen 9 appartementen aangelegd worden. Centraal bevindt zich een gemeenschappelijke inkom met trap en lift die alle verdiepingen kan bereiken. Aan de kant van de Molenvest zullen 5 appartementen ondergebracht worden. Ook hier bevindt zich centraal een gemeenschappelijke inkom met trap en lift die alle verdiepingen kan bereiken. In totaal worden er dus 14 nieuwbouwappartementen aangelegd, verspreid over de gelijkvloers en 3 verdiepingen.

Het volledige perceel van 733 m² wordt voorzien van een ondergrondse kelder en parking. Inclusief funderingen en nutsvoorzieningen betreft dit de gehele bodemingreep, die in totaal zo'n 335 à 375 cm diep gaat. Vanaf het maaiveld betreffen de eerste bodemingrepen de funderingen en nutsvoorzieningen van de gelijkvloersbebouwing. Dit houdt vloerafwerking, chape plus vloerverwarming, welfsels en bepleistering van in totaal 35 cm dik in. Daaronder volgt een lege ruimte van ca. 260 cm hoog, die wordt ingevuld als berging en/of parking. Ten slotte rust het gehele complex op een betonplaat van ca. 40 à 80 cm dik. Onder de steunmuren wordt een dikkere fundering aangelegd van ca. 80 cm.

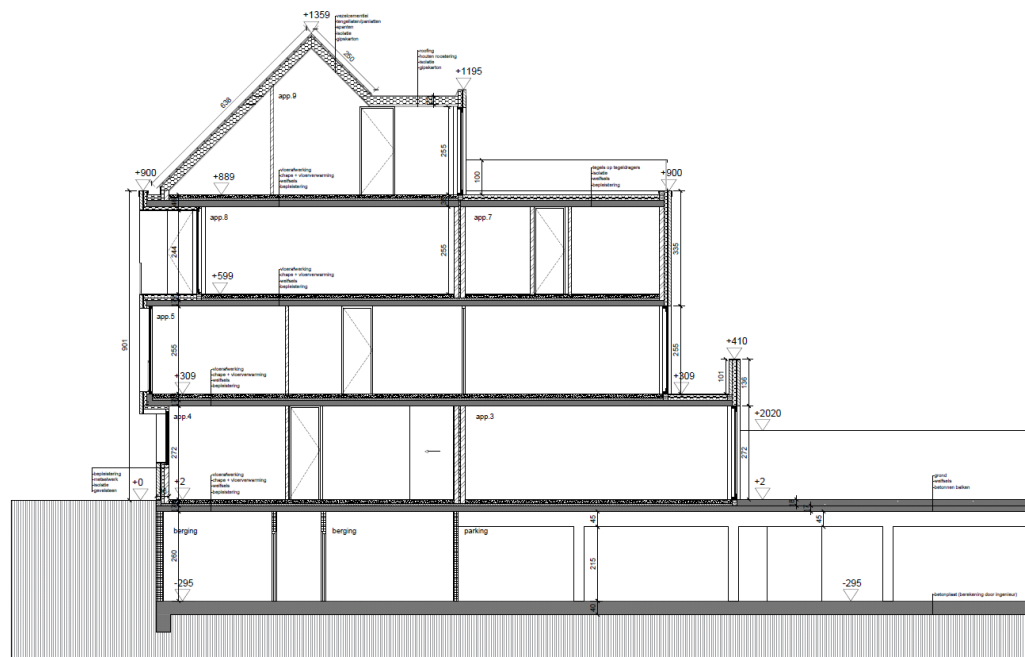
Riolering

De aanleg van de riolering en andere nutsvoorzieningen valt volledig binnen het gabarit van bovenstaande geplande werkzaamheden.

De consequentie van de voorgenomen ingreep kan zijn dat eventuele aanwezige waardevolle archeologische resten in de ondergrond worden aangetast.

Afb. 3. Grondplan kelder en gelijkvloers

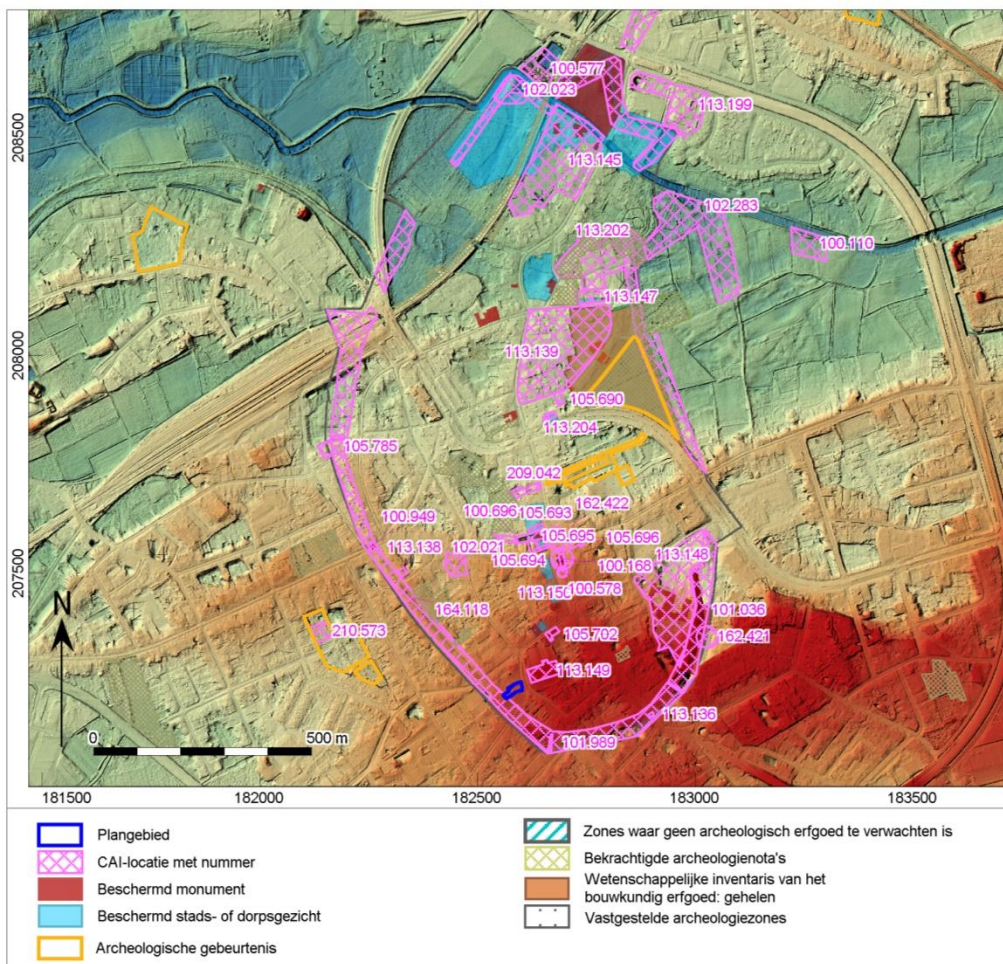
Afb. 4. Dwarsdoorsnede van de geplande werkzaamheden

3 Resultaten

In dit hoofdstuk zullen de resultaten van het vooronderzoek worden besproken. Dit omvat zowel de resultaten van het reeds eerder uitgevoerde bureauonderzoek, als de onderzoeken die tot de huidige nota behoren.

3.1 Resultaten van het bureauonderzoek

Op basis van de aardwetenschappelijke bronnen is duidelijk dat het plangebied gelegen is in de formatie van Singraven. Dit is een Quartaire bodem van ca. 1 à 2 m dik en gevormd tijdens het begin van het Holoceen (ca. 11,6 ka). Daaruit is af te leiden dat er mogelijke archeologische resten sedert het Mesolithicum (ca. 11,5 – 6 ka) binnen het plangebied kunnen aanwezig zijn. Een CAI-melding betreffende de vondst van Mesolithisch materiaal sluit hier in eerste instantie goed bij aan. Aan de hand van het DTM is te zien dat de betreffende vondst is gesitueerd in een lager gelegen gebied, vlak aan de rand van de Kleine Nete (Afb. 31). Het plangebied is hier zo'n 1250 m vanaf gelegen en gesitueerd op een hoger gelegen stuk in het landschap, wat tijdens het Mesolithicum geen aantrekkelijke combinatie was voor bewoning. Daarnaast is het plangebied vermoedelijk tijdens meerdere fases bebouwd geweest wat de eventuele Mesolithische resten kan verstoord hebben. Daarom wordt een archeologische verwachting op Mesolithische sporen en/of vondsten hier volledig afgeschreven.

Afb. 5. De CAI-meldingen op het DTM.

Een hoger gelegen gebied is wel aantrekkelijk voor bewoning vanaf het Neolithicum (ca. 7,3 – 4 ka). Desondanks het onderzoeksgebied ietwat ver van water gelegen is, kunnen sporen en/of vondsten vanaf het Neolithicum niet met zekerheid worden afgeschreven. Omdat de Middeleeuwse bewoningskernen mogelijk zijn voortgevloeid uit oudere nederzettingen en het plangebied dus bestaat uit meerdere

bewoningslagen, kan de bewaarconditie goed zijn. Daarom wordt er een lage tot gemiddelde archeologische verwachting gesteld voor sporen en/of vondsten van het Neolithicum tot en met de Romeinse periode.

De CAI-melding betreffende aardewerk uit de IJzertijd (ca. 2,8 – 2,1 ka) of Karolingische periode (9de eeuw) in de buurt van de Lakenhal, zou kunnen betekenen dat er meer resten uit de betreffende periodes aanwezig zijn. Maar omdat de datering van het aardewerk nog niet met zekerheid gedefinieerd is, kan hiervoor geen specifieke archeologische verwachting vastgesteld worden.

Volgens de literatuur is het plangebied gelegen in de zuidelijkste kern van de twee oudste stadskernen van Herentals. Dit gebied was rond de 12de eeuw in bezit van de Kerk, maar is vermoedelijk van oorsprong nog ouder. Verschillende CAI-meldingen die duiden op bewoningsontwikkeling vanaf de Volle Middeleeuwen (10de eeuw), sluiten hier goed bij aan. Tevens geven de historische kaarten aan dat het plangebied mogelijk tot 1873 onbebouwd was en in gebruik als akkerland. Dat er mogelijk een ZBm-bodem aanwezig is in het plangebied, wat kenmerkend goed geschikt is voor akkerbouw, versterkt bovenstaand gegeven.

Het is daarom niet per definitie uitgesloten dat het plangebied voor 1778 (terminus ante quem Ferraris kaart) nooit bebouwd is geweest. Sommige Middeleeuwse steden maakten na een hevige expansie een periode van inkrimping door, waarna vervallen gebouwen werden afgebroken en het gebied terug voor agrarische doeleinden werd gebruikt. Dit zou kunnen gebeurd zijn vóór de aanleg van de stadsomwalling in de Late Middeleeuwen. Daarnaast zou de oorspronkelijke zuidelijke stadskern geconcentreerd zijn rond de 14de-eeuwse Sint-Waldetrudis kerk, waaraan het plangebied grenst. Er zouden dus mogelijk nog bewoningsresten van de oorspronkelijke stadskern binnen het plangebied kunnen liggen. Ten slotte wordt er vanaf de Ferraris kaart begraving rond de kerk aangegeven, waaronder mogelijk nog oudere funderingen van oudere kerken zijn gelegen. De aanwezigheid van begraving is daarom ook niet uitgesloten binnen het plangebied. Hieruit valt te concluderen dat er een zeer hoog potentieel is voor archeologische resten en/of sporen vanaf de Middeleeuwen, specifiek gericht op de Late Middeleeuwen in de omgeving van de Sint-Waldetrudis kerk met mogelijke begraving en bewoningssporen. Langs de zuidwestzijde van het plangebied zouden mogelijk nog restanten van de Middeleeuwse omwalling aanwezig kunnen zijn.

Verder wijzen verschillende CAI-meldingen en historisch onderzoek op een continue ontwikkeling tijdens de Nieuwe tijd. Hiervoor geldt een algemene gemiddelde archeologische verwachting binnen het plangebied.

Wanneer in eind 19de eeuw het plangebied nog bestaat uit akkerland, is het begin 20ste eeuw in gebruik als woongebied en sindsdien bebouwd. Er is verder niets bekend over de bewoningsgeschiedenis van het plangebied in de Nieuwste tijd bekend. Mogelijk bevinden zich nog oudere 20ste-eeuwse funderingen onder de huidige bebouwing. Daarom geldt ook voor de Nieuwste tijd een algemene gemiddelde archeologische verwachting.

Op basis van het bureauonderzoek kan er vastgesteld worden dat het plangebied archeologisch interessant is vanaf het Neolithicum tot en met de Nieuwste tijd, en met name omtrent de ontwikkelingsgeschiedenis binnen de oude kerkelijke stadskern van Herentals. Daarnaast is er sprake van een archeologische kennislacune voor dit gebied, waardoor ieder archeologisch onderzoek van groot belang is. Het plangebied bezit dus een groot potentieel aan kennisvermeerdering.

Het plangebied is grotendeels verhard, waardoor een landschappelijk bodemonderzoek niet mogelijk geacht wordt. Omdat er daarnaast geen verwachting is voor vuursteensites kan er meteen overgeschakeld worden naar een proefsleuvenonderzoek. Hierbij wordt er in één keer duidelijk gemaakt in hoeverre er verstoring heeft plaatsgevonden in het plangebied en wat er aan archeologische sporen en/of vondsten nog aanwezig is. Zo'n onderzoek zal moeten plaatsvinden na het slopen van de huidige bebouwing in infrastructuur. De randvoorwaarde is dat alles gesloopt mag worden tot op het maaiveld. Op deze manier is er geen bedreiging voor de mogelijke archeologische resten door de sloopwerken.

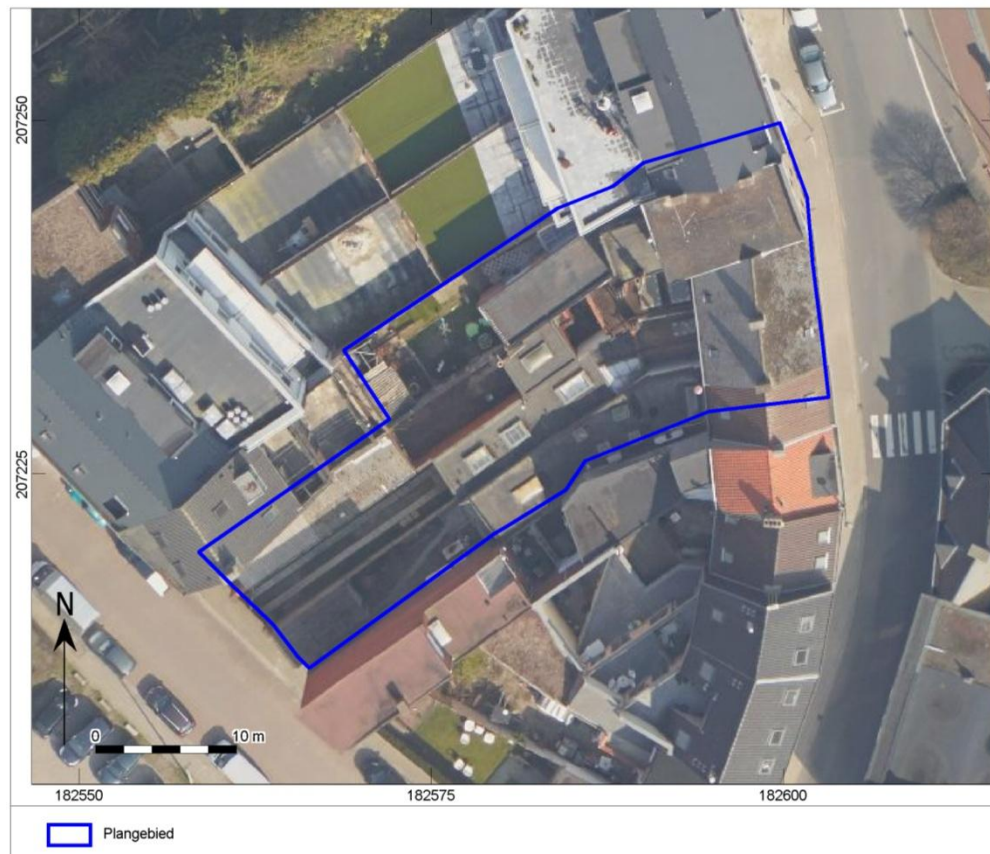
Het Vlaams Erfgoed Centrum adviseerde daarom dus een vervolgonderzoek in het kader van een landschappelijk bodemonderzoek met ingreep in de bodem, namelijk een proefsleuvenonderzoek, wat na het slopen van de bebouwing en infrastructuur bovenop het maaiveld moet plaatsvinden.

3.2 Huidig gebruik en verstoringen

In de huidige toestand bestaat het plangebied uit vijf percelen die allen deels bebouwd zijn. Door de huidige bebouwing is het volledige bodemarchief binnen het plangebied mogelijk verstoord. De meer diepere verstoringen kunnen verwacht worden ter plaatse van de huidige bebouwing en beslaan mogelijk een oppervlakte van 498 m² tot minstens 80 cm onder het maaiveld. De exacte omvang van de bodemverstoring ter plaatse van de bebouwing is echter niet volledig inzichtelijk en zal ondermeer afhankelijk zijn van de funderingswijze. Het resterende oppervlakte (ca. 235 m²) betreft eerder oppervlakkige verstoringen van minder dan 80 cm diep. Omdat de precieze afmetingen van de verstoringen door de huidige bebouwing niet bekend zijn, is het niet meteen duidelijk in hoeverre het archeologisch bodemarchief nog intact is.

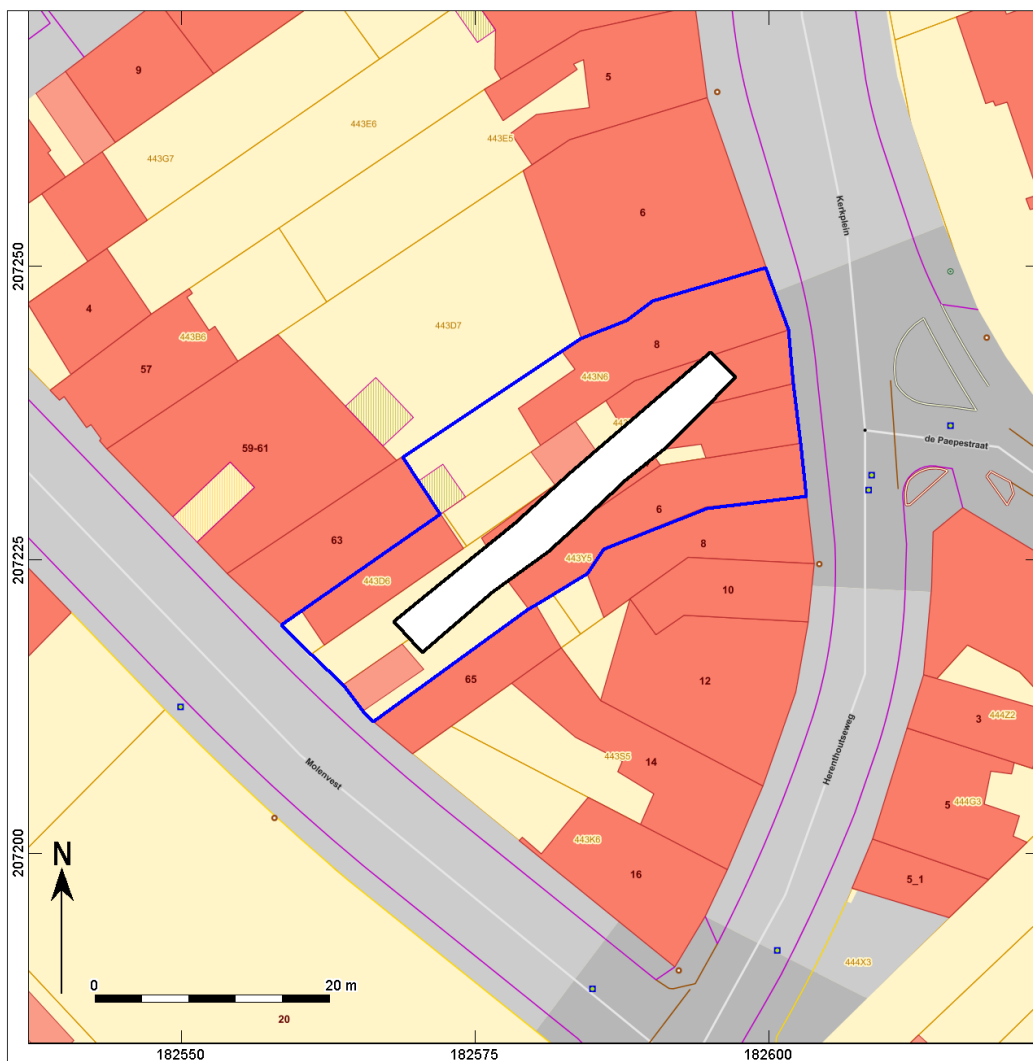
Afb. 6. Locatiekaart van het plangebied met locaties van de vermoedelijk verstoorde zones.

Afb. 7. *Het plangebied op de luchtfoto 2013-2015.*

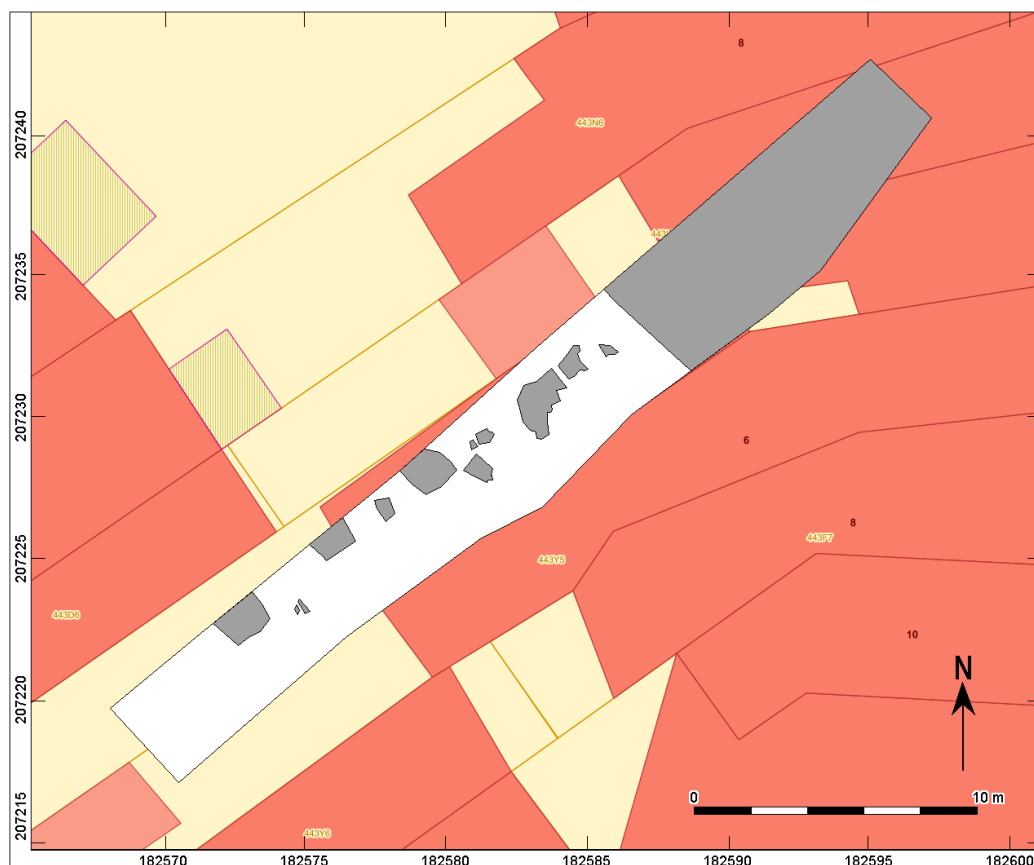
3.3 Resultaten van het proefsleuvenonderzoek

Tijdens het proefsleuvenonderzoek werd er één proefsleuf uitgegraven. De aangelegde proefsleuf is omwille van de aanwezigheid van een kelder in het oosten van het plangebied en de wens om de toerit iets vrijer te houden vanuit de aannemer iets korter geworden. Om dit te compenseren is de proefsleuf breder uitgegraven waardoor hij een oppervlakte kende van 125 m², goed voor een dekingsgraad van 17%.

Afb. 8. Overzicht van de aangelegde proefsleuf

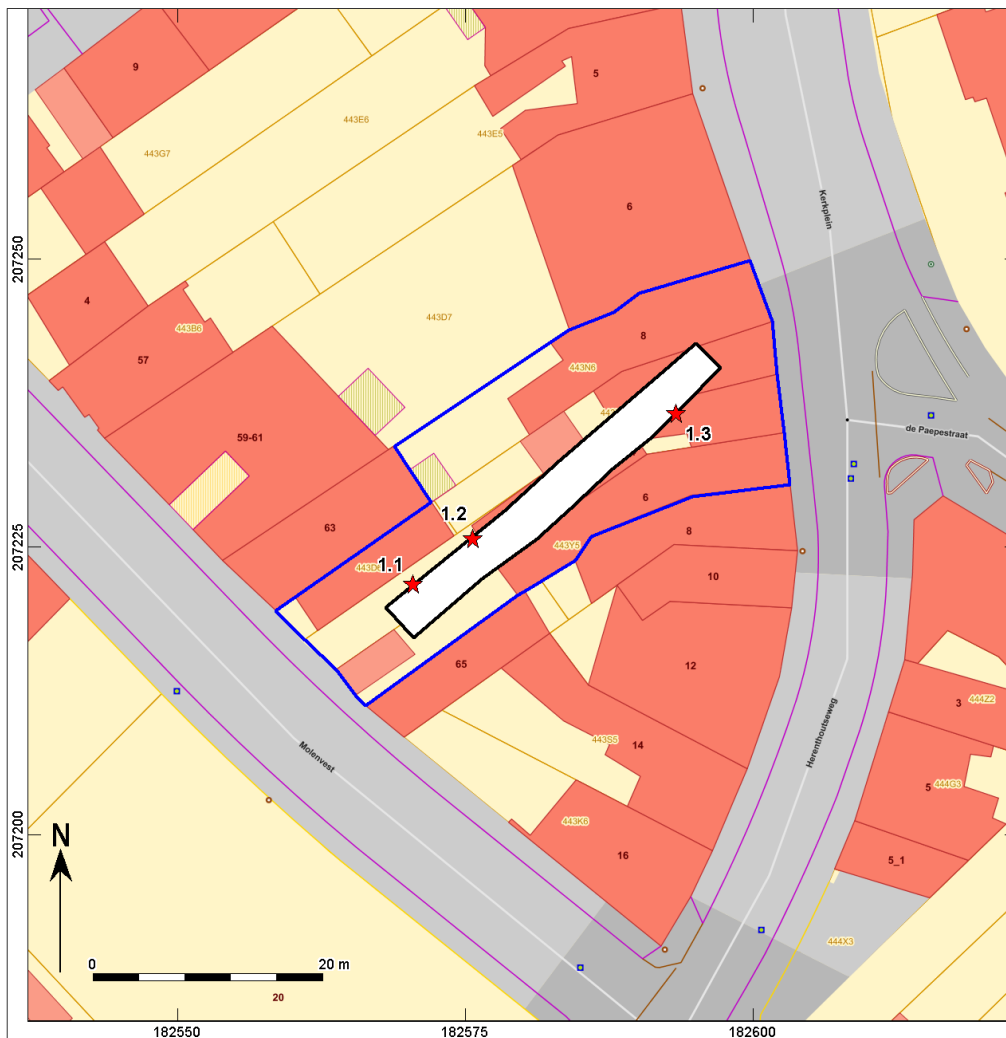
Tijdens het veldwerk werden er 22 sporen geregistreerd (afb. 9). Deze werden allemaal als recente verstoring geïnterpreteerd. Vaak konden de sporen direct gekoppeld worden aan de ontgravingen behorende tot de aanwezige kabels en leidingen. De interpretatie als recent spoor gebeurde op basis van de aanwezigheid van recent materiaal zoals beton of plastic, de stratigrafische ligging en de opvulling die veelal gelijk was aan het materiaal van het ophogingspakket. Bij sommige sporen was nog enige twijfel, daarom zijn er twee kijkvensters aangelegd bij putten 2 en 4. Deze kijkvensters toonden echter aan dat ook deze sporen als recent beschouwd mogen worden.

Afb. 9. Allesporenkaart (recente verstoringen in grijs).

De grote verstoring in het noorden van de sleuf kan gerelateerd worden aan de oorspronkelijke ingraving en aanwezigheid van de kelders van de inmiddels gesloopte bebouwing. De top van het zand zat hier ongeveer 20-40cm cm lager dan in de rest van de sleuf. Op afbeelding 13 is de dwarsdoorsnede van de kelder te zien. De kelder muur is opgebouwd uit een industriële baksteen die zijn gemetseld met cement. De muren reiken tot ver in het dekzand, ongeveer 50-60cm. Op het dekzand ligt een donkergrijsbruin pakket waarin eveneens glas en late faïence in is aangetroffen. Daarboven bevindt zich een geroerde laag met daarop een vloer. Deze kelder lijkt dan ook al gedicht te zijn alvorens de nu gesloopte bebouwing werd bewoond. Ook kan het zijn dat de kelder tijdens de bewoning is gedicht of dat er nooit een kelder is geweest, maar dat de kelderwanden bij de oorspronkelijke bouw zijn doorgetrokken vanuit de aangrenzende panden voor stabiliteit en fundering van het huizenblok.

Om de bodemopbouw te bestuderen zijn er twee landschappelijke profielkolommen gezet (profielkolom 1.1 en 1.2, afb. 10). De derde (profielkolom 1.3) is meer gezet om de diepte van verstoring van de aanwezige kelder te onderzoeken.

Afb. 10. Locatie van de profielkolommen (rode ster).

Onder de bouwvoor is een verstoord pakket aangetroffen met een donkergrijszwarte kleur en een vrij humeus karakter. Dit pakket kan als een ophogingslaag gezien worden. Onder deze ophogingslaag bevond zich een grijsbruin pakket met hier en daar materiaal dat overeenkomstig is met het pakket daarboven. Gedacht wordt dan ook dat dit pakket een geroerd plaggendeek is. Onder dit pakket, en direct gelegen op de gele C-horizont is een tweede plaggendeek aanwezig.

4 Bepaling van de maatregelen

Op basis van het bureauonderzoek werd de mogelijkheid op waardevolle archeologisch resten binnen het plangebied reëel geacht. Daarom werd er een vervolgonderzoek aanbevolen onder de vorm van een proefsleuvenonderzoek.

Tijdens het proefsleuvenonderzoek werd duidelijk dat binnen het plangebied een C-horizont aanwezig was die werd afgedekt door een plaggende met daarop verstoorde pakketten en de bouwvoor. Er werden daarnaast alleen recente sporen aangetroffen. De afwezigheid van archeologische sporen binnen het plangebied is daarmee aangetoond. Daarom adviseert het Vlaams Erfgoed Centrum de vrijgave van het terrein.

Ondanks het advies tot vrijgeven van het terrein, blijven de bepalingen voor het melden van toevalsvondsten van kracht, conform artikel 5.4.1 van het Onroerenderfgoeddecreet. De civieltechnisch uitvoerder is verplicht eventuele toevalsvondsten binnen drie dagen na ontdekking te melden bij Onroerend Erfgoed.

Literatuur

Dolman, N. en X. Alma 2018: *Molenvest-Kerkplein-Herenthoutseweg, Herentals. Een Archeologienota*. VEC nota 434.

Dolman, N. en X. Alma 2018: *Molenvest-Kerkplein-Herenthoutseweg, Herentals. Programma van Maatregelen*. VEC nota 434.